

Feilkilder i sedelighetssaker

Av Hans Christofer Børresen

Når påstand står mot påstand i saker om seksuelle overgrep, og det ikke finnes DNA-spor eller andre sikre bevis, er man henvist til å vurdere offerets og tiltaltes troverdighet mot hverandre. En klok dommer vil også underkaste de sakkyndiges pålitelighet kritisk granskning. Bjugn-saken viste hvor viktig dette er. Tre kvinnelige dommere i Borgarting lagmannsrett viste nylig overdreven selvtilitt da de satte til side lagrettens frifinnende kjennelse. Kort etter viste det seg at anklagen var falsk.

Klassekampen har bidratt konstruktivt til å belyse problemet ved å trykke innleggene fra Syphilia Morgenstjerne (Mari Toft) lørdag 18. januar, og tidligere lagdommer Trygve Lange-Nielsen lørdag 1. februar. Mari Toft er kritisk til dommen mot tidligere ordfører Rune Øygard, mens Lange-Nielsen mer generelt dokumenterer det urovekkende omfang av justismord i sedelighetssaker. Han viser til sitt kapittel i boken "Justismord og rettssikkerhet", redigert av Anders Bratholm og Ståle Eskeland.

Redaktør Bjørgulv Braanen foretar et nærmest pinlig tilbaketog i Klassekampen 28. januar når han beklager at Mari Toft ikke ble bedt om å begrunne "den motsatte konklusjon", nemlig Øygards uskyld. Her har Braanen misforstått: Hennes poeng var et annet, nemlig at det kan være rimelig tvil om Øygards skyld. Det er tankevekkende at Mari Toft får full støtte av en erfaren dommer som Trygve Lange-Nielsen som også hevder at det kan være forstandig tvil om hvorvidt Rune Øygard er skyldig etter tiltalen, og at han derfor neppe burde vært straffet.

Sensur i Klassekampen. Braanen og hans debattredaktør har rotet dette mer til ved å sette bom for ytterligere debatt. Således nektet de å trykke innlegget om "Feilkilder i sedelighetssaker" som er innarbeidet i nærværende tekst. Her er det på sin plass å minne om John F. Kennedy's observasjon: "An error does not become a mistake, unless you fail to correct it". Klassekampen har øyensynlig latt seg instruere av Jon Gangdal (innlegg 6. februar) til å lukke sine spalter for ytterligere debatt. Dette samsvarer dårlig med vårt to hundre år gamle prinsipp "Trykkefrihed bør finde sted". Denne frihet gjelder ikke minst meninger som avisen ikke selv kan stille seg bak.

Mange justismord kunne vært unngått hvis dommere og andre aktører hadde hatt bedre kjennskap til feilkilder av psykologisk art som kan svekke troverdigheten hos parter og vitner. Alle er opptatt av bevisvurderingen, men det kan skorte på kompetanse og vilje til å belyse feilkilder og usikkerhet. Man vil nødvendigvis såre ofre for angivelige overgrep ved å så tvil om deres troverdighet. Det er selvsagt aktverdig å ville beskytte kvinner som hevder å ha vært misbrukt, men dette må balanseres mot rettsstatens hensyn til den påståtte overgriper.

Særlig aktsomhet er påkrevet hos politi, påtalemyndighet og domstoler når den forfargede opinion roper "korsfest", slik tilfellet var under rettergangen mot Rune Øygard. Mediene bør unngå at dekningen av overgrepssaker utarter til en moteriktig variant av senmiddelalderens hekseprosesser.

Vrangforestillingslidelser, falske erindringer og oppkonstruerte anklager er fenomener av psykologisk art som det er særlig viktig å trekke inn i saker om seksuelle overgrep. Dette fagfeltet er øyensynlig lite kjent i Norge. I medisinen er "Münchausen-syndromet" velkjent. Pasientene har falske ideer og forestillinger om egen sykdom. De er altså neppe egentlig løgnere, siden de er

overbevist om sin sykdom. I dommen over ABB påpekte dommer Arntzen i forbifarten at andre vrangforestillingslidelser kan ytre seg som falske anklager om incest eller annet seksuelt misbruk. Ofrene for slike mentale forstyrrelser gjør seg karakteristisk til pasienter eller overgrepsofre som påkaller empati og omsorg.

Feilkilder og falske anklager. Den amerikanske psykiater Marc D. Feldman har betydelig viten og tyngde innen den delen av rettspsykiatrien som beskriver hvordan vrangforestillinger og falske erindringer kan få pasienter til å lure seg selv og andre. Han understreker at oppkonstruerte anklager (factitious accusations) enten kan fremsettes med bevisst hensikt, eller drevet av underbevisste mekanismer. Overgrepssakene i Den katolske kirke er sikkert oftest reelle, men man må likevel være på vakt mot falske anklager. Chicagos Joseph Cardinal Bernardin ble således for noen år siden beskyldt for seksuelle overgrep, men anklagen ble avslørt som falsk. Forskning har dokumentert at avhør og samtaler med politi, helsepersonell og støtteapparat er en alvorlig feilkilde i overgrepssaker. Fornærmede lar seg nemlig lett, kanskje uten å ville det selv, påvirke av folk som er overbevist om at anklagene er korrekte. Psykologers forsøk på å gjenkalle glemte eller fortrenkte minner er kjent for å kunne skape falske erindringer isteden. Slike suggesjonsfenomener svekker troverdigheten. Feilaktige dommer er kanskje bare toppen av isfjellet. Mange falske anklager når ikke frem til domstolene, men blir "henlagt på grunn av bevisets stilling". Når falske anklager ikke blir avsannet, men bare henlagt, er tragedien ikke langt unna. Det er øyensynlig behov for bedre opplæring av jurister, psykiatere, psykologer, sosionomer og politifolk om de forskjellige varianter av falske anklager og erindringer.

Undertegnede har ikke grunnlag for å påstå at anklagene mot Rune Øygard beror på feilkilder av psykologisk art. Derimot er det opplagt at fagpersonell som behandler slike saker, er inkompetente dersom de ikke har grundig kjennskap til psykiatrien rundt falske anklager. Hvis det virkelig er så at dette fagfeltet ikke ble trukket inn i prosessen mot Øygard, kan det være grunn til å vurdere spørsmålet om gjenopptagelse.

Hans Christofer Børresen, dr.med.

h.c.borresen@gmail.com